

УДК 343.13 (477)
DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.214>

В. В. Сидорчук
аспірант кафедри кримінального процесу, оперативної і детективної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»
orcid.org/0000-0001-8457-1633

ЩОДО ДЕЯКИХ ПИТАНЬ ПІДСЛІДНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Статтю присвячено дослідженню поняття підслідності у кримінальному процесі України. Автором вказано на наявні на практиці проблеми з визначенням підслідності. Проаналізовано наявні у літературі поняття. Виділено характерні ознаки підслідності. Наявність характерних ознак відповідного поняття дала змогу вказати два підходи до розуміння поняття підслідності. Перший підхід базується на характеристичні кримінальних проваджень, які розслідує визначений орган досудового розслідування, урахувавши ознаки кримінального провадження, вказані у законі. Він був названий умовно «матеріальним». Другий – базується на розповсюдженні компетенції органів досудового розслідування щодо окремих кримінальних проваджень й їх характеристиках, які вказані у законі. Він був названий умовно «адміністративним».

На підставі відповідних підходів виділено види підслідності. Щодо «адміністративного» підходу проаналізовано наявні у законодавстві органи досудового розслідування, їх компетенцію стосовно розслідування різних видів кримінальних правопорушень, виділено такі види підслідності: відомча – визначає вид орган досудового розслідування, який буде розслідувати кримінальне провадження, і інстанційно-територіальна – серед органів досудового розслідування одного відомства визначає конкретний орган, який безпосередньо здійснюватиме досудове розслідування з урахуванням наявних ресурсів і місця вчинення кримінального правопорушення. Щодо «матеріального» підходу проаналізовано наявні у законодавстві ознаки кримінальних проваджень, які визначають підслідність відповідного органу досудового розслідування, і виділено такі види: формально-залишкова, нормативно-визначена, за зв'язком обставин, персональна, формально-умовна, умовно-персональна, умовно-цензова, умовно-віктимологічна, темпоральна і територіальна. Така кількість видів підслідності пояснюється великою кількістю встановлених у законі ознак кримінального правопорушення, які визначають підслідність відповідного органу досудового розслідування.

Ключові слова: підслідність, компетенція, види підслідності, підходи до розуміння поняття підслідності.

Sydorchuk V. V. SOME ISSUES JURISDICTION OF THE INVESTIGATION IN THE CRIMINAL PROCESS OF UKRAINE

The article is devoted to the study of the concept jurisdiction of the investigation in the criminal process of Ukraine. The author pointed out the existing problems in practice with the definition jurisdiction of the investigation. The concepts available in the literature were analyzed. Characteristic signs of investigation jurisdiction were singled out. The presence of characteristic features of the relevant concept allowed to indicate the existence of two approaches to understanding the concept jurisdiction of the investigation. The first approach is based on the characteristics of criminal proceedings investigated by a designated pre-trial investigation body, taking into account the features of criminal proceedings specified in the law. It was conditionally called "material". The second is based on the common competencies of pre-trial investigation bodies in relation to certain criminal proceedings and their characteristics, which are specified in the law. It was called conditionally "administrative".

Based on the appropriate approaches, the types jurisdiction of the investigation were identified. Regarding the "administrative" approach, the existing pre-trial investigation bodies and their competence to investigate various types of criminal offenses were analyzed. The following types of jurisdiction are distinguished: departmental - determines the type of pre-trial investigation body that will investigate criminal proceedings, and instance-territorial - among the pre-trial investigation bodies of one department determines a specific body that will directly conduct pre-trial investigation, taking into account available resources and location of the crime. Regarding the "materials" approach, the features of criminal proceedings available in the legislation, which determine the jurisdiction of the investigation of the relevant body of pre-trial investigation, were analyzed. And the following types are distinguished: formal-residual, normative-determined, due to circumstances, personal, formal-conditional, conditionally-personal, conditionally-requirement or conditionally-qualification, conditionally-victimological, temporal and territorial. This number of types of jurisdiction of the investigation is explained by the large number of signs of a criminal offense established by law, which determine the jurisdiction of the investigation of the relevant body of pre-trial investigation.

Key words: jurisdiction of the investigation, competence, types of jurisdiction, approaches to understanding the concept of jurisdiction.

Із прийняттям КПК 2012 р. пройшло майже 10 років. За цей час було сформовано низку нових правоохоронних органів. Здавалося, що майже десятирічного терміну достатньо для формування чіткої підслідності і розмежування компетенцій для всіх наявних органів досудового розслідування; а також формування чітких і однозначних правил щодо швидкого вирішен-

ня наявних спорів, що виникають. Однак новини свідчать про протилежне: так, Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) і Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) зробили офіційні публічні звернення щодо підслідності їм, а не іншому органу досудового розслідування певного кримінального провадження, з чим був не згоден Офіс Генерального

прокурора (ОГП). У підсумку НАБУ відкрило кримінальне провадження через можливе незаконне втручання Генерального прокурора у спірне кримінальне провадження [1]. Це свідчить про необхідність додатково дослідити поняття підслідності і питання, які пов'язані з ним.

Проблеми підслідності тривалий час цікавили багатьох науковців. Так, це питання у своїх працях вивчали такі вчені, як: І.Г. Башинська, В.В. Вапнярчук, Н.А. Власова, Ю.І. Кицан, М.А. Погоренець, А.Б. Соловійов, М.С. Строгович, М.А. Токарева, В.С. Чистяков та ін.

Підслідність можна розглядати у двох аспектах: як кримінально-процесуальну категорію, що визначає дотримання загальних умов розслідування, і як кримінально-процесуальний інститут – саме таку позицію, небезпідставно виділяє І.Г. Башинська [2, с. 13], наголошуючи на тому, що підслідність – це самостійний інститут кримінального процесуального права, змістом якого є сукупність норм, які визначають поняття підслідності і регламентують відносини, що виникають під час визначення підслідності кримінальних справ на стадії попереднього (досудового) розслідування [2, с. 37]. Таку ж думку висловлює й Ю.І. Кицан, який також пропонує розглядати підслідність як правовий інститут, правові норми котрого визначають також й умови, підстави і порядок передачі кримінальних проваджень від одного органу іншому, процесуальний порядок вирішення спорів про підслідність, правові наслідки порушення правил підслідності [3, с. 293].

Що стосується поняття підслідності, то відсутність нормативного закріплення останнього у нормативно-правових актах дає можливість науковцям надавати свої авторські визначення цього терміна.

Із наявних у літературі понять можна виділити основні ознаки, які характеризують підслідність і складають її зміст:

- особливості кримінального провадження, яке розслідується, його ознаки, які відокремлюють його від інших проваджень;
- орган досудового розслідування, який, зважаючи на відповідні ознаки кримінального провадження, буде його розслідувати.

М.С. Строгович дав таке визначення підслідності: «Властивість справи, що полягає у тому, що вона відноситься до відання того або іншого слідчого або категорії слідчих» [4, с. 41]. Головною особливістю даного поняття є особливість організаційної роботи слідчих. Так, убачається, що безпосередньо серед слідчих або категорій слідчих, а не між відповідними відомчими органами досудового розслідування відбувається розподіл кримінальних проваджень, залежно від ознак останніх.

В.В. Вапнярчук визначає підслідність як сукупність установлених законом ознак кримі-

нальної справи, відповідно до яких вона належить до відання певного органу досудового розслідування [5, с. 254]. Ознайомившись із даним поняттям, одразу стає зрозуміло, що автор осучаснив поняття М.С. Строговича.

Ю.І. Кицан дав таке визначення поняття підслідності: «Складова частина компетенції органів досудового розслідування, яка полягає у праві і обов'язку розслідувати певну категорію кримінальних справ» [6]. Цікавим є те, що автор зазначає про підслідність як складник саме компетенції, а не можливо, повноважень органів досудового розслідування. І вказує на право і обов'язок розслідування. Для аргументації тезису стосовно отождоження підслідності як складової частини компетенції автор наводить позицію Н.А. Власової, О.Б. Соловійова і М.А. Токаревої, що підслідність не можна зводити до компетенції та підвідомчості, оскільки останні є більш широкими категоріями. Також не можна визначати підслідність як повноваження органів дізнання та слідства. Ці повноваження значно ширші, ніж повноваження із розслідування певного кола справ [7, с. 33]. Що ж стосується права й обов'язку розслідування, то вважається, що тут автор мав на увазі виключне право органу досудового розслідування провадити досудове розслідування, відповідне право було делеговане йому державою і обов'язок провадити розслідування у тому випадку, у тому числі й розпочинати його, у передбачених законодавством випадках, реалізуючи принцип публічності.

Важливим для розуміння генези поняття підслідності надане В.С. Чистяковим, викладене у 1964 р. Він вважає, що поняттям підслідності слід користуватися лише за розмежування кримінальних справ між слідчими, оскільки органи дізнання і досудового слідства розрізняються між собою і за обсягом повноважень, колом прав та обов'язків, і за категоріями злочинів, що розслідуються. Слідчі ж розрізняються лише за категоріями злочинів, справи про які вони розслідують, маючи при цьому однакові повноваження [8, с. 12]. Так, із даного поняття, запропонованого автором, можна зрозуміти, що у 60-х роках минулого століття органи досудового розслідування загалом поділялися на органи дізнання і досудового слідства. Своєю чергою, у даному понятті В.С. Чистякова, розрізняючи органи досудового слідства, використовує критерії наявних категорій злочинів, різного обсягів повноважень і кола прав з обов'язками, тоді для розмежування слідчих – лише критерій категорії злочинів – і поняття підслідності застосовується лише до слідчих.

Ураховуючи наявні поняття у доктрині кримінального процесу, можна зазначити про існування двох підходів до поняття підслідності. Перший визначає підслідність як властивість кримінальних проваджень, отождожуючи поняття підслід-

ності з ознаками кримінального провадження, які в сукупності є вирішальними для визначення органу досудового розслідування. Тобто підслідність залежатиме від матеріалів кримінального провадження, тому умовно можна назвати цей підхід «матеріальним». Другий підхід виходить із компетенції наявних органів досудового розслідування, які є ключовою ознакою поняття підслідності, ототожнюючи підслідність із шириною наявних повноважень (компетенцією) у відповідних органів. Адже вони (органи) реалізують свої повноваження, і для них сама підслідність є складовою частиною їхньої компетенції, а ознаки кримінального провадження є похідними, незважаючи на те що вони лягли в основу розподілення компетенції між відповідними органами досудового розслідування. Зважаючи на те, що у центр ставиться орган досудового розслідування, умовно даний підхід доцільно було б назвати «адміністративним».

Що ж стосується видів підслідності, якщо звернутися до доктрини, то М.А. Погоренець зазначає, що «результати системного аналізу положень чинного КПК України та матеріалів практики дають нам підстави виокремити такі види підслідності: 1) предметна (родова) – визначається кваліфікацією злочину і призначена для розмежування підслідності між органами досудового слідства різних відомств (ч. 1, абз. 1 ч. 2, абз. 1 ч. 3 ст. 216); 2) територіальна – визначається місцем учинення злочину (ч. 1, 3 ст. 218 КПК України); 3) персональна – визначається такою ознакою суб'єкта злочину, як займана посада (ч. ч. 4, 5 ст. 216 КПК України); 4) за зв'язком проваджень (абз. 2 ч. 2, абз. 2 ч. 3, ч. 6, ч. 8 ст. 216 КПК України); 5) альтернативна» [9, с. 62].

На нашу думку, залежно від підходів до розуміння підслідності можуть виділятися її різні види.

Так, якщо розглядати підслідність через головну ознаку – компетенцію відповідних правоохоронних органів, то з наявних у доктрині видів підслідності жоден їй не відповідає, хоча територіальна має з ними певну схожість. Тут доречно було б запропонувати такі види: *відомчу* – залежно від виду органу досудового розслідування, який розслідуватиме відповідне провадження; *інстанційно-територіальну* – залежно від органу в межах одного відомства, який найбільш територіально наближений до місця вчиненого злочину, з урахуванням наявності у ньому підрозділів, необхідних для провадження досудового розслідування.

Однак якщо розглядати підслідність через призму властивості кримінальних проваджень, то відповідні ознаки кримінальних проваджень, які є вирішальними для визначення органу досудового розслідування, мають бути покладені в осно-

ву класифікації видів підслідності. А отже, саме ці ознаки й виступатимуть видами підслідності у даному разі. Для визначення відповідних ознак кримінальних проваджень варто детальніше ознайомитися зі ст. 216 (Підслідність) Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), адже саме у ній перелічені правопорушення (статті КК) та їхні характерні ознаки, які розслідуються відповідними органами досудового розслідування.

Так, згідно з ч. 1 ст. 216 КПК України, слідчі органів Національної поліції (далі – НП) здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, окрім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування. Цікаво, які ж саме ознаки кримінальних правопорушень відносять останні до підслідності слідчих органів НП. Варто зазначити, що всі кримінальні правопорушення, які передбачені у ст. 216 КПК України, а скоріше їх відсутність або відсутність у комбінації одна з одною, і формують підслідність слідчих органів НП. Тому можна назвати ознаку кримінальних проваджень, яка відносить останні до вище згаданого правоохоронного органу, – *формально-залишкову*.

Так, що стосується слідчих органів безпеки, то у ч. 2 ст. 216 КПК перелічено кримінальні правопорушення, передбачені статтями Кримінального кодексу України (далі – КК), щодо яких вони здійснюють досудове розслідування. Якщо ретельно проаналізувати відповідні статті, то у підсумку можна виділити групу статей, об'єднаних спільним родовим, видовим об'єктом. Так, до неї варто віднести статті, у яких є спільний родовий, видовий об'єкт – суспільні відносини, які охороняють основу національної безпеки (повністю входять до складу I розділу Особливої частини КК). Саме вона (група статей) якісно виділяється й є логічно обґрунтованою серед переліку інших для визначення предметної підслідності, яка виділяється у доктрині кримінального процесу. Що ж стосується інших статей, які не входять до вказаної групи, то кожна з них має власний родовий, видовий об'єкт і відноситься до окремих розділів Особливої частини КК, наприклад суспільні відносини, пов'язані із законністю переміщення через митний кордон України відповідних предметів, або суспільні відносини, що пов'язані із захистом особи, суспільства, держави від терористичних актів, тощо. Така строкатість видових, родових об'єктів, своєю чергою, ускладнює виділення конкретного поняття предметної підслідності, тому ознакою кримінальних проваджень, яка визначає підслідність органів безпеки, варто виділити *нормативно визначену*. Водночас обов'язок, відповідного органу розслідувати низку кримінальних правопорушень, передбачених статтями 364, 365, 366,

367, 425, 426 КК, якщо характерною ознакою цих правопорушень є вчинення їх особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані з кримінальними правопорушеннями, вчиненими особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, відповідає передбаченому у літературі виду підслідності – *за зв'язком провадження*.

Що ж стосується слідчих органів, що здійснюють контроль над додержанням податкового законодавства, то законодавець констатував їх підслідність аналогічно органам безпеки. Однак нормативно визначена ознака представлена меншою кількістю кримінальних правопорушень, які знаходяться у VII розділі Особливої частини КК (Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності), і тут можна було б згадати про предметну підслідність. Однак підслідні слідчим органам, що здійснюють контроль над додержанням податкового законодавства, кримінальні правопорушення є лише частиною тих правопорушень, які у своїй сукупності об'єднані спільним родовим, видовим об'єктом – суспільні відносини, покликані забезпечити правовий господарський порядок в Україні. Якимось особливим об'єктом, який виділяв їх від зазначеного об'єкта, зазначені правопорушення не об'єднані, отже, предметна підслідність у даному разі також є недопустимою.

Значно більше ознак кримінальних проваджень, підслідних Державному бюро розслідувань (далі – ДБР), виділяє законодавець. Перш за все варто виділити ознаку, яка є аналогічною персональному виду підслідності, – *персональну*, яка визначає підслідність залежно від займаної посади суб'єктом кримінального правопорушення. Цікавим є п. 3 ч. 4 ст. 216 КПК України, у якому закріплено, що ДБР провадить розслідування військових кримінальних правопорушень (окрім ст. 422 КК), бо саме у цьому пункті і реалізується *предметна* підслідність.

Що ж стосується Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ), то перш за все варто зазначити, що у ст. 216 КПК чітко визначено кримінальні правопорушення, які є підслідні детективам НАБУ, однак на відміну від попередньої формально-визначеної ознаки тут законодавець, окрім зазначення відповідних статей КК України, визначає й альтернативні умови-ознаки, яким має відповідати правопорушення, щоб детективи могли їх розслідувати. Тому пропонуємо загальну ознаку для визначення підслідності детективам НАБУ найменувати як *формально-умовну*. А що стосується умов-ознак, то перш за все варто виділити *умовно-персональну*, яка визначає посади, які має займати суб'єкт кримінального правопорушення. Однак на відміну ДБР перелік посад, які має займати суб'єкт

злочину, значно ширший. Друга умова-ознака, яка має бути притаманна кримінальному правопорушенню для підслідності детективам НАБУ, – розмір предмета кримінального правопорушення або завданої ним шкоди, що можна визначити як *умовно-цензову*. І ще одна умова-ознака кримінального провадження, яка дає можливість віднести відповідне кримінальне провадження до підслідності детективів НАБУ, – особлива особа, щодо якої було вчинене кримінальне правопорушення, що можна визначити як *умовно-віктимологічну* ознаку.

Розглядаючи підслідність наявних органів досудового розслідування, треба розглянути й ті, які існували в Україні. Варто згадати про слідчих органів прокуратури, які згідно з п. 1 Розділу XI (Перехідні положення) КПК до набрання чинності положень ч. 4 ст. 216 КПК (визначення підслідності слідчих ДБР) користувалися їхніми повноваженнями, що узагальнено можна назвати *темпоральним* принципом діяльності слідчих органів прокуратури.

Також варто згадати і про підслідність слідчих Державної кримінально-виконавчої служби України. Так, ознакою кримінальних правопорушень, яка визначала їх підслідність, було місце вчинення злочину, тобто можна зазначити, що саме *територіальна* ознака була вирішальною для її підслідності.

Підсумовуючи, варто зазначити, що у доктрині кримінального процесу наявні два підходи до розуміння поняття підслідності. Перший визначає підслідність як властивість кримінальних проваджень, ототожнюючи поняття підслідності з ознаками кримінального провадження, який умовно можна назвати «матеріальним». Другий підхід виходить із наявних органів досудового розслідування, які є ключовою ознакою поняття підслідності, ототожнюючи підслідність із шириною наявних повноважень (компетенцією) у відповідних органів, тому умовно даний підхід доцільно було б назвати «адміністративним». Уважаємо, що підслідність – виняткова компетенція органу досудового розслідування провадити досудове розслідування за визначеними у законі ознаками кримінального провадження. Залежно від відповідних підходів виділяються й види підслідності. Так, якщо розглядати підслідність через головну ознаку – компетенцію відповідних правоохоронних органів, то можна виділити відомчу й інстанційно-територіальну підслідність. Якщо ж розглядати через ознаки кримінального правопорушення (провадження), то варто виділити такі види: формально-залишкова, нормативно визначена, за зв'язком обставин, персональна, формально-умовна, умовно-персональна, умовно-цензова, умовно-віктимологічна, темпоральна і територіальна.

Література

1. Антикоруційне бюро наполягає, що справу Микитася і Татарова мають розслідувати детективи НАБУ. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-oleh-tatarov/31092447.html>.
2. Бапинская И.Г. Проблемы правовой регламентации института подследственности в российском уголовном судопроизводстве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Москва, 2007. 249 с.
3. Кицан Ю.І. Актуальність визначення підслідності кримінальних справ. *Університетські наукові записки*. 2008. № 3. С. 292–295. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2008_3_56.
4. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса: Порядок производства по уголовным делам по советскому уголовно-процессуальному праву. Москва : Наука, 1970. Т. 2. 516 с.
5. Кримінальний процес : підручник / за ред. Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної. Харків : Право, 2010. 608 с.
6. Кицан Ю.І. Підслідність кримінальних справ: теоретичні засади вдосконалення нормативно-правового регулювання. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2012. № 2(6). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12kyinpr.pdf>.
7. Власова Н.А. Общие условия предварительного расследования : монография. Москва : Юрлитинформ, 2005. 144 с.
8. Чистякова В.С. Органы предварительного расследования преступлений и разграничение компетенции между ними : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1964. 17 с.
9. Погорецький М.А. Визначення прокурором підслідності кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 60–68.